

جوانان و شادمانی: مطالعه رابطه تعیین کننده‌های اجتماعی - جمعیتی با شادمانی در میان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز[♦]

هادیه پرهیزکار^۱
علی ریاستی^۲
مریم هاشم‌پور صادقیان^۳

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر، در ابتدا ارائه مقیاس سنجشی برای سنجش شادمانی بر مبنای نظریه استخراج شده از آرای فلاسفه اسلامی و در ادامه، مطالعه و کنکاش رابطه برخی تعیین کننده‌های اجتماعی - جمعیتی بر میزان شادمانی دانشجویان بود. **روش:** این پژوهش ناظر به رویکرد کمی و با استفاده از روش پیمایش به انجام رسید. جامعه آماری، دانشجویان مشغول به تحصیل در چهار سال اول دانشگاه علوم پزشکی شیراز در سال تحصیلی 97-1396 به تعداد حدود 6000 نفر بود که از این تعداد، 450 نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری بنیادگشتی انتخاب شدند. پرسشنامه سنجش شادمانی با تعریف دو نوع شادمانی حسی - وهمی و وهمی - عقلی و مبتنی بر مبانی دینی و ارزشهای جامعه ایرانی تدوین و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس انجام شد. **یافته‌ها:** یافته‌های برآمده از معادله رگرسیون چندمتغیره نشان داد که نوع دانشکده محل تحصیل، مدت زمان زندگی در شهر و احساس طبقاتی، رابطه معناداری با شادمانی دارند؛ ولی متغیرهایی نظیر قومیت، محل سکونت، جنسیت و وضعیت تأهل، ارتباط معناداری با انواع شادمانی ندارند. **نتیجه‌گیری:** تغییرات اجتماعی و جمعیت‌شناختی، اثرات پایداری بر میزان و نوع شادمانی جوانان دانشجو دارند و این امر نیازمند بررسی‌های بیشتر به منظور کنکاش این موضوع مهم برای برنامه‌ریزی‌های دقیق‌تر در دانشگاه و جامعه است.

واژگان کلیدی: سنجش شادمانی، جوانان، تحصیلات، شهرنشینی، طبقه.

♦ دریافت مقاله: 97/12/10؛ تصویب نهایی: 98/04/25.

1. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، مربی گروه معارف دانشگاه علوم پزشکی شیراز (نویسنده مسئول) / نشانی: شیراز، خیابان خلیلی، برج پژوهشی محمد رسول‌الله، مرکز تحقیقات فلسفه زیست و سبک زندگی سالم / شماره: 07132084188 / Email: parhizkar.ha@gmail.com
2. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز.
3. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز.

الف) مقدمه

آدمی از دیرباز به دنبال راههای رسیدن به خوشبختی و شادمانی بوده است. در نگاه دین مبین اسلام، خداوند سرچشمه و منشأ همه شادمانی‌ها معرفی شده و باید شادی را از او خواست (پارساتیا، 1380). از آنجا که خداوند خیر محض و کمال مطلق است، در نصوص و متون دینی سرچشمه و منشأ شادمانی، ذات باری تعالی معرفی شده است.

به اعتقاد ارسطو، شادی مهم‌ترین هدف زندگی انسان است که کارهای دیگر برای رسیدن به این هدف انجام می‌شود (شوتز، 1380). در فلسفه اسلامی از ادراک خیر، کمال و لذت حاصل از آن، به شادی تعبیر شده که دارای مراتب مختلف است. بوعلی سینا در نمط هشتم اشارات با عنوان «فی البهجه و السعاده» به این موضوع پرداخته و شادی را در سه مرتبه حسی، وهمی و عقلی مورد بحث قرار داده است (حسن‌زاده آملی، 1394). فیلسوفان و حکیمان بعد از او همچون ملاصدرا در بحث بسط و توسعه وجودی انسان به مرتبه فراعقلی یا مقام لایققی اشاره کرده‌اند (ملاصدرا، 1383) که در عرفان اسلامی از این مقام به فنای فی الله تعبیر می‌شود.

سلیگمن¹ (1999) بنیانگذار رویکرد روان‌شناسی مثبت‌گرا، شادی را موضوع اصلی این رویکرد و هدف روان‌درمانی می‌داند (مبو، 2004). در روان‌شناسی رفتارگرا، شادی به مثابه رفتار و زیرشاخه‌ای از هیجانات بررسی شده است. در تعریف هیجان گفته‌اند: روان انسان در مقابل عوامل بیرونی یا درونی واکنشهای مختلفی همچون: شادی، خوشحالی، خشم، ترس، تنفر، بیزاری، ترس و اندوه از خود نشان می‌دهد که این واکنشها هیجان نامیده می‌شوند و برای این هیجانات تقسیم‌بندی‌های مختلفی قائل شده‌اند که از جمله، تقسیم به هیجانات مثبت و منفی است. برخی دیگر، شادی را مجموع لذتها منهای دردها نامیده‌اند (لقمانی، 1380). عده‌ای نیز شادی را احساس مثبتی می‌دانند که از حس ارضا و پیروزی به دست می‌آید. (ریو، 1367)

با وجود اهمیت شادی، در تعریف و تبیین آن باید گفت که این کلمه در نگاه اول، آنقدر واضح و آشکار به نظر می‌رسد که گویی نیاز به تبیین و توضیح ندارد. اما وقتی در علوم مختلف به عرصه تبیین و تشریح درمی‌آید، از زاویه‌ای خاص نگریسته شده و به ظاهر متفاوت شده است. تفاوت این نگاهها، به تفاوت منظر علوم نسبت به حیطه‌های مختلف وجودی انسان بازمی‌گردد.

در روان‌شناسی انسان‌گرا، مراتب نیازهای انسان و ضرورت پاسخ دادن به آنها مطرح شده و در نهایت منجر به خودشکوفایی می‌شود. در روان‌شناسی مثبت‌گرا، مبحث شادمانی اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. مارتین سلیگمن در سال 2005 انواع سه‌گانه‌ای از زندگی را که عبارتند از: زندگی لذتبخش، زندگی درگیرانه (به معنای غرق شدن و درگیری مثبت در کارها) و زندگی بامعنا؛ به عنوان مسیرهای دستیابی به شادی‌های

87 ♦ جوانان و شادمانی: مطالعه رابطه تعیین‌کننده‌های اجتماعی - جمعیتی ...

اصیل معرفی (سلیگن، 2005) و چند سال بعد؛ یعنی در سال 2011، نظریه کامل‌تر شکوفایی را مطرح کرد که بر اساس آن، شادکامی فرد پس از رسیدن او به شکوفایی محقق می‌شود. در این نظریه پنج عامل وجود دارد که از این پنج عامل، سه عامل (هیجان‌ات مثبت، غرقه شدن و معناداری زندگی) مربوط به نظریه شادکامی اصیل‌اند و دو عامل اضافه شده عبارتند از: روابط مثبت و دستاورد یا پیشرفت (حرکت رو به جلو در زندگی). (سلیگن، 2012)

در علوم تجربی به مقوله شادی اغلب از منظر تأثیر و تأثرات شیمیایی در بدن نگاه می‌شود (داتا، 2018). طب قدیم رویکردی فلسفی دارد و در بحث‌های نفس‌شناسی، اعتدال مزاج و لطافت روح بخاری را عامل مؤثر در شادمانی و شادی را نتیجه انبساط روح حیوانی منبعث از قلب و انبساط خون در بدن می‌داند. (شریف، 1405)

ب) ضرورت بحث

نظریات گوناگونی که از منظر حوزه‌های مطالعاتی متفاوت در خصوص شادمانی اظهار شده، نشان از اهمیت بالای موضوع شادمانی دارد. همین امر سبب شده است تا پژوهش‌های بسیاری برای بررسی علل و عوامل مؤثر بر شادمانی انجام شود. شادی به عنوان نتیجه مطلوب اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه، فعالیت‌های مفید انسانی را برمی‌انگیزد، خلاقیت را تقویت می‌کند، روابط اجتماعی را تسهیل می‌کند، مشارکت سیاسی - اجتماعی را رونق می‌بخشد، موجبات حفظ سلامتی عاطفی، روانی، جسمی و امیدواری را فراهم می‌کند (آل یاسین، 1380: 8). این پیامدهای مثبت شادمانی، به طور خاص درباره جوانان از اهمیت بیشتری برخوردار است؛ زیرا این قشر به عنوان عامل تغییرات و پویایی‌های اجتماعی محسوب می‌شوند و سطح و نوع شادمانی آنها می‌تواند اثرات و پیامدهای بلندمدت و گسترده‌ای را در بر داشته باشد. در ایران، گرچه تعداد جوانان به نسبت قبل رو به کاهش است، ولی با این حال هنوز هم بخش مهمی از جمعیت را به خود اختصاص می‌دهند. آمار ارائه‌شده از سوی مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که 25 درصد از جمعیت ایران جوان‌اند (مرکز آمار ایران، 1396). اگر جوانان را به طور خاص‌تر بررسی کنیم، ملاحظه می‌شود که جوانان دانشجویی، بخشی از جوانان‌اند که به فرموده امام خمینی (ره) در مکانی تحصیل می‌کنند که مبداء همه تحولات است (امام خمینی، 1385). از همین رو، بررسی چگونگی شادمانی آنان و نیز عوامل مؤثر بر آن، از اهمیت مضاعفی برخوردار است.

بنابر این، سنجش شادی و بررسی عوامل تأثیرگذار بر افزایش آن، از ضروریات پژوهش در کشور، به خصوص در میان دانشجویان و جوانان است. در همین راستا، سؤالات اصلی این تحقیق عبارتند از:

1. چگونه می‌توان با استفاده از چارچوب نظری مبتنی بر آرای فلاسفه اسلامی، مقیاس سنجش شادمانی را طراحی کرد؟

2. سطح شادمانی دانشجویان به تفکیک نوع حسی - وهمی و وهمی - عقلی چه میزان است؟
3. عوامل اجتماعی - جمعیتی چه ارتباطی با سطح و نوع شادمانی دانشجویان دارند؟

ج) مبانی تحقیق

1. پیشینه تجربی

اغلب پژوهشهای انجام شده در ایران برای سنجش شادمانی، از مقیاس آکسفورد استفاده و ارتباط عوامل و متغیرهای متفاوت با شادمانی را بررسی کرده‌اند که می‌توان نتایج آنها را به دو دسته کلی تقسیم کرد:

دسته اول نشان‌دهنده عواملی‌اند که ارتباط مثبت و معناداری با شادمانی دارند که از این میان می‌توان به سبک هویتی و شخصیت (خنیفر، 1391؛ زارعی، 1391؛ پولوک¹ و همکاران، 2016)، موفقیت تحصیلی (حیدرزادگان، 1390؛ کوهلت، 1390؛ جونگ بلود،² 2018؛ الویک و کانیزارو،³ 2017)، ورزش و سلامت بدنی (صراف، 1381؛ کرمی نوری و همکاران، 1381؛ یاپراک کمالگو⁴ و همکاران، 2018؛ ملکیان و همکاران، 2015؛ بانلاتسکو و کوچ،⁵ 2012؛ دانوارد و رسکوت،⁶ 2011)، وضعیت تأهل، اشتغال و درآمد (موسوی، 1394؛ اکبرزاده، 1392؛ لاورنس،⁷ 2018؛ ناوایتس،⁸ 2016)، سبک زندگی (پورمیرزا کلهری، 2017؛ شوله،⁹ 2017) و ویژگی‌های درونی، عبادی و اجتماعی (اسدی، 1394) اشاره کرد. علاوه بر این، تأثیر دینداری و مذهب بر شادی نیز از پژوهشهایی است که محققان در ایران به آن پرداخته‌اند. (عبادی، 1387؛ کرمی نوری و همکاران، 1381؛ ساندر،¹⁰ 2017؛ فرانسس،¹¹ 2003 و 2016؛ سراج‌زاده، 2015)

دسته دوم نشان‌دهنده عواملی‌اند که ارتباط منفی با شادمانی دارند و منجر به فروکاهش سطح آن می‌شوند. عواملی که در این دسته قرار می‌گیرند عبارتند از: روشنفکری منفی، دنیاخواهی، گنهکاری، نعدوستی، لذتخواهی و کم‌همتی. (اسدی، 1394)

نکته قابل توجه آنکه سنجش شادمانی در اغلب پژوهشهای انجام شده مبتنی بر مقیاس غربی بوده و خلأ نگاه دینی و بومی به شادی در آنها مشهود است. لذا تلاش محققان آن است که با ارائه مقیاسی مبتنی بر

-
1. Pollock
 2. Jongbloed
 3. Elwick and Cannizzaro
 4. Yaprak Kemaloğlu
 5. Băltătescu & Kovács
 6. Downward & Rasciute
 7. Lawrence
 8. Navaitis
 9. Sholeh
 10. Sander
 11. Francis

89 ♦ جوانان و شادمانی: مطالعه رابطه تعیین‌کننده‌های اجتماعی - جمعیتی ...

آموزه‌های دینی و برگرفته از نظریات فیلسوفان و اندیشمندان ایرانی، نگاهی نو و عمیق به مقوله شادمانی داشته، با سنجش میزان و نوع شادمانی در بین جوانان، به مطالعه رابطه تعیین‌کننده‌های اجتماعی - جمعیت‌شناختی با شادمانی بپردازیم.

2. چارچوب نظری

در تحقیق حاضر با الهام از نمط هشتم اشارات بوعلی سینا و رجوع به مباحث شهید مطهری در این زمینه (مطهری، 1376)، شاخصهای اساسی و کلی برای شادی در نظر گرفته شد و بر اساس آنها پرسشنامه محقق‌ساخته طراحی شد که به میزان بهره‌گیری فرد از حقیقت نامتناهی شادی می‌پردازد.

بوعلی سینا شادمانی را دارای سطوح و درجات مختلفی می‌داند که متناسب و متنظر با سطوح نفس انسان و قوای آن است. اگر سطحی‌ترین و ظاهری‌ترین و در عین حال کلیدی‌ترین لایه وجودی انسان حس و حواس است، اولین شادمانی‌های انسان نیز از نوع حسی است. انسان از کودکی ابتدا از راه حواس پنج‌گانه خود با عالم خارج از خود ارتباط برقرار می‌کند و از همان ابتدا بخشی از دریافتهای او همسو و موافق با خود می‌یابد و از آنها لذت می‌برد و برخی را غیر ملایم و مخالف طبع یافته و از آنها احساس رنج می‌کند. در واقع؛ اولین پایه‌های احساس شادمانی از همین ادراکات حسی ملایم با طبع بنا نهاده می‌شود.

با فعال شدن و قوت یافتن حواس، شادمانی‌های حسی بیشتری را از راه لمس، مشاهده، شنیدن، مزه کردن، بوئیدن تجربه می‌کند و همزمان به ثبت و ضبط تصاویر پرداخته و قدرت حفظ دانسته‌ها در او جان می‌گیرد. همزمان با تصاویر، مفاهیم پا به عرصه وجودی او می‌گذارند و مفاهیمی همچون: مالکیت، قدرت، پیروزی، محبوبیت و... را درک می‌کند. بسیار طبیعی است که این قدرت ضبط و درک تصاویر و مفاهیم و به دنبال آن توان حاضر ساختن تصاویر و مفاهیم با هر چینی که او اراده کند، منجر به درک سطح فراتری از لذت خواهد شد. او اکنون می‌تواند تصور کند، تخیل کند، تجربه کند و لذت ببرد.

با توجه به نظریه بوعلی سینا می‌توان نام این مرحله از شادمانی را که همراه با شادمانی حسی در عموم مردم تا آخر عمر باقی و برقرار است، شادی نوع حسی - وهمی گذاشت (در فلسفه اسلامی از قدرت تصویرسازی انسان، به قوه خیال و از قدرت درک مفاهیم، به قوه واهمه یا وهم تعبیر می‌شود).

شوق پیروزی، احساس موفقیت، مشهور شدن، محبوب و مقبول دیگران واقع شدن، قدرت و مالکیت حداکثری، توان تصرف و تسخیر امور و ... زمینه‌های این نوع شادمانی را فراهم می‌سازد. اما شادمانی بالاتری را نیز می‌توان متصور بود؛ در انسان‌شناسی توحیدی، انسان محل ظهور کمالات ذات لایتناهی پروردگار است و در این امر به هیچ حدی محدود نیست. در این رویکرد، عالم خیر محض بوده و او هر چه خیر و کمالات بیشتری را درک کرده و در خود ظهور و بروز دهد، حظ و بهره بیشتری از شادمانی خواهد

داشت و این امر نیازمند این است که به جای اینکه خود را فردی در مقابل دیگران و اجتماع ببیند، به خودی پردازد که شامل اجتماع و دیگران است و این جز با نفی خودخواهی امکان پذیر نیست.

انسانی که برای خواسته‌های خود حدی نمی‌شناسد، خواهان این است که میزان بیشتری از لذت را دریافت و انواع متنوع‌تری از شادمانی را تجربه کند. در این سیر بی‌انتهای، حقیقت‌جویی به معنای درک امور عالم و ارتباطات آنها و در نهایت، یکی شدن با نظام هستی، قوه دیگری است که جان برخی از انسانها را مشتعل و بی‌قرار می‌سازد. این گروه به دنبال دانستن برای دانستن‌اند و عطششان برای درک حقایق امور سیری‌ناپذیر است. روزمرگی و گذران زندگی با همه جذابیت‌های ظاهری خود، مطلوب ایشان نیست؛ برای دانستن بیشتر تلاش می‌کنند، رنج می‌کشند و در عین حال لذت می‌برند. در حقیقت؛ مظهر جمع اعداد می‌شوند. لذتی نهفته در اعماق رنج، که امام علی(ع) از آن این‌گونه تعبیر می‌کنند: «کل سرور متنقص» (آمدی، 1429). اینان عطش به دانستن را به تلاش سرسختانه برای اصلاح امور دیگران و رفع کژی‌ها و نابسامانی‌های اجتماع گره می‌زنند و رنج و لذت توأمان بیشتری را درک می‌کنند. هر چه سطح حقیقت‌جویی، زیبایی‌طلبی، خیرخواهی، نیک‌اندیشی و عدالت‌خواهی ایشان بالاتر می‌رود، رنج و لذت به نحو عمیق‌تری در هم آمیخته شده و تقریباً مفهوم اولیه خود را از دست می‌دهند.

تحقیق حاضر به‌عنوان گام اول، درصدد پرداختن به شادی‌های عقلی و فوق عقلی نیست و تنها به بررسی شادی‌های حسی و وهمی و سیر حرکت به سمت شادی‌های عقلی پرداخته و در طراحی پرسشنامه، با تقسیم شادی به دو نوع حسی - وهمی و وهمی - عقلی، سعی در نشان دادن سیر مذکور دارد.

مؤلفه‌های تشخیص و تمایز شادمانی حسی - وهمی و وهمی - عقلی مبتنی بر نگاه فلسفی دینی به شادمانی عبارتند از: بیرونی یا درونی بودن عامل شادمانی، هیجان‌زدگی یا آرامش وطمأنینه فرد به هنگام ظهور شادمانی، منفعل بودن یا فعال بودن فرد، توقف در سطح قابل تجربه امور یا عبور از ظاهر و ورود به لایه‌های درونی تر امور، ابتدای شادمانی بر محور من فردی یا خود فراروی و نگاه جمعی.

بر اساس آنچه بیان شد، شادی به دو دسته کلی به شرح ذیل تقسیم می‌شود:

الف) شادمانی نوع حسی - وهمی: شادی‌هایی‌اند که منشأ بیرونی دارند. این شادی‌ها حاصل نوعی نگاه منفعلانه‌اند؛ نگاهی که با توقف در ظاهر و سطح امور، اساس آن بر خودمحوری بنا نهاده شده و ظهورشان نیز همراه با هیجان است.

ب) شادمانی نوع وهمی - عقلی: شادی‌هایی‌اند که منشأ درونی دارند. این شادی‌ها حاصل نوعی نگاه فعال و تأثیرگذارند که با عبور از ظاهر و سطح امور، اساس آن بر خود فراروی و خروج از من فردی و به دست آوردن دید جمعی است و ظهور آنها همراه با طمأنینه و آرامش است.

91 ♦ جوانان و شادمانی: مطالعه رابطه تعیین‌کننده‌های اجتماعی - جمعیتی ...

مؤلفه‌های اجتماعی متعددی می‌توانند شادی نوع حسی - وهمی و وهمی - عقلی را متأثر سازند. جنسیت، وضعیت تأهل، احساس طبقاتی، قومیت، محل سکونت، محل تولد، بیشترین سال زندگی، دانشکده تحصیل و میزان دریافت‌های مالی ماهیانه، میزان درآمد خانواده، از جمله متغیرهایی‌اند که می‌توانند بر شادمانی اثر گذارند. در این راستا فرضیات این پژوهش عبارتند از:

- بین جنسیت با شادمانی (حسی - وهمی / وهمی - عقلی) رابطه معناداری وجود دارد.
- بین وضعیت تأهل با شادمانی (حسی - وهمی / وهمی - عقلی) رابطه معناداری وجود دارد.
- بین محل تولد با شادمانی (حسی - وهمی / وهمی - عقلی) رابطه معناداری وجود دارد.
- بین مدت زمان شهرنشینی با شادمانی (حسی - وهمی / وهمی - عقلی) رابطه معناداری وجود دارد.
- بین احساس طبقاتی با شادمانی (حسی - وهمی / وهمی - عقلی) رابطه معناداری وجود دارد.
- بین دریافت‌های مالی ماهیانه با شادمانی (حسی - وهمی / وهمی - عقلی) رابطه معناداری وجود دارد.
- بین دانشکده تحصیل با شادمانی (حسی - وهمی / وهمی - عقلی) رابطه معناداری وجود دارد.
- بین قومیت با شادمانی (حسی - وهمی / وهمی - عقلی) رابطه معناداری وجود دارد.
- بین محل سکونت دانشجویان با شادمانی (حسی - وهمی / وهمی - عقلی) رابطه معناداری وجود دارد.

د) روش پژوهش

این پژوهش مبتنی بر رهیافت کمی و با روش پیمایش به انجام رسیده است. تکنیکهای متفاوتی برای گردآوری داده‌ها در یک پژوهش پیمایشی قابل استفاده‌اند که رایج‌ترین آنها تکنیک پرسشنامه است.

1. جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش تمامی دانشجویان چهارساله اول دانشگاه علوم پزشکی شیراز در نیمسال دوم 97- 96 بودند که تعداد آنان حدود 6000 نفر است. حجم نمونه پژوهش با استفاده از روش نمونه‌گیری بندانگشتی تعیین شد. بر اساس این روش، به ازای هر سؤال، تعداد پنج تا ده نفر به‌عنوان حجم نمونه انتخاب می‌شوند. از آنجا سؤالات اصلی این پژوهش، مقیاس سنجش شادمانی با 50 سؤال بود، به ازای هر سؤال حدود 8/5 نفر در نظر گرفته شد و در نهایت، 450 نفر بررسی شدند.

2. ابزار پژوهش

در تحقیق حاضر از ابزار پرسشنامه استفاده شد و با مصاحبه حضوری تکمیل شد. در مطالعه حاضر، تلاش محققان بر این بود که مبتنی بر مبانی فلسفه اسلامی و نیز متناسب با ارزشهای بومی جامعه ایرانی، مقیاسی را طراحی کنند. این مقیاس برای سنجش شادمانی در دو سطح حسی - وهمی و وهمی - عقلی ساخته شد.

یکی از ویژگی‌های مهم مقیاس حاضر، این است که طیف گویه‌های شادمانی حسی - وهمی به صورتی است که با بیشترین سطح حسی و کمترین سطح وهمی، شروع و با کمترین سطح حسی و بیشترین سطح وهمی خاتمه می‌یابد. همین روند را در شادمانی وهمی - عقلی نیز خواهیم داشت که در پایان طیف، شاهد گویه‌هایی با سطح بسیار بالای عقلی خواهیم بود. پس از تهیه اولین سؤالات و گویه‌ها، این سؤالات طی چند مرحله در اختیار کارشناسان و متخصصان حوزه روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و اسلامی قرار گرفت و کاستی‌ها و نواقص آن برطرف شد. همچنین با توجه به اولویت‌بندی و نظر متخصصان، برخی سؤالات حذف و بدین ترتیب، اعتبار صوری این مقیاس تأیید شد. در نهایت، 21 گویه برای سنجش شادی نوع حسی - وهمی و 29 گویه برای سنجش شادی نوع وهمی - عقلی باقی ماند که نحوه سنجش آنها بر حسب طیف لیکرت پنج درجه‌ای است. علاوه بر روایی صوری، روایی محتوایی نیز با روش آزمون تحلیل گویه¹ بررسی شد. نتایج این آزمون نشان داد که تمامی گویه‌های شادمانی در دو نوع حسی - وهمی و وهمی - عقلی رابطه مثبت و معناداری با نمره کل شادمانی دارند؛ بنابر این، اعتبار محتوایی مقیاس از این طریق تأیید شد. پایایی² نیز با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ³ محاسبه شد. پایایی تمامی مقیاسها بیشتر از 0/7 و تأیید شده است.

جدول 1: نتایج آزمون ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاسها

مقیاس	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
شادمانی نوع حسی - وهمی	21	0/78
شادمانی نوع وهمی - عقلی	29	0/83
کل شادمانی	50	0/82

ه) یافته‌ها

یافته‌های توصیفی حاصل از بررسی متغیرهای مستقل جمعیت‌شناختی نشان می‌دهد که درصد پاسخگویان زن و مرد تقریباً به طور مساوی تقسیم شده و درصد پاسخگویان زن، با اختلاف اندکی بیشتر از پاسخگویان مرد است. بیشتر پاسخگویان (87/3 درصد) مجردند. پاسخگویان، برحسب دانشکده‌های دانشگاه علوم پزشکی به شش گروه تقسیم شده‌اند و یک گروه نیز به عنوان سایر دانشکده‌هایی که در شش گروه قبلی جای نگرفته، تعریف شده است. بیشترین درصد پاسخگویان به ترتیب از دانشکده پزشکی (33/3 درصد)، دندان پزشکی (14 درصد) و پرستاری (16/9 درصد) هستند.

1. Item Analyze

2. Reliability

3. Cronbach's alpha

93 ♦ جوانان و شادمانی: مطالعه رابطه تعیین‌کننده‌های اجتماعی - جمعیتی ...

محل سکونت پاسخگویان به سه طبقه تقسیم‌بندی شده است؛ بیشتر دانشجویان (48/9 درصد) در خوابگاه ساکن‌اند و دانشجویان ساکن منزل خانوادگی نیز با اختلاف اندکی (45/6 درصد) بعد از آن قرار می‌گیرند. بیشترین درصد پاسخگویان (53/3 درصد) متولد مرکز استان و در رتبه بعد از آن، 38/7 درصد از پاسخگویان متولد شهرستان‌اند. درصد اندکی (7/3 درصد) نیز در روستا متولد شده‌اند. همچنان‌که مورد انتظار است، گذراندن بیشترین سالهای زندگی در شهر یا روستا نیز با اختلاف اندکی همانند درصدهای نشان داده شده در خصوص محل تولد است. بیشتر دانشجویان (40/9 درصد) خود را عضوی از طبقه متوسط می‌دانند. پس از آن نیز بیشترین درصد (48 درصد) به طبقه بالا اختصاص دارد. اکثر دانشجویانی (74/3 درصد) که در این مطالعه بررسی شدند، از قومیت فارس‌اند و سایر قومیتها درصد کمتری (23/1 درصد) از دانشجویان را به خود اختصاص می‌دهند. میزان دریافتهای مالی پاسخگویان، در بر دارنده هر نوع وجهی است که دانشجویان با عنوان درآمد، مقرری ماهیانه و... دریافت می‌کنند. حدود نیمی از پاسخگویان (56/4 درصد) زیر 500 هزار تومان دریافتی دارند و کمترین درصد آنها (5/3 درصد) دریافتهای مالی ماهیانه خود را بیش از دو میلیون گزارش کرده‌اند. بیشترین درصد درآمد خانواده خود را نیز در دسته دو تا چهار میلیون تومان (35/1 درصد) اعلام کرده‌اند.

جدول 2 نشان‌دهنده درصد شادمانی است. همچنان که ملاحظه می‌شود شادمانی پاسخگویان در دو نوع حسی - وهمی و وهمی - عقلی و همچنین در مجموع کل شادمانی، بیشترین درصد را در سطح متوسط دارد. نتایج مجموع شادمانی نشان می‌دهد 12/2 درصد از دانشجویان، شادمانی کم و 13/3 درصد از آنان شادمانی زیادی دارند. اما نتایج تفکیک‌شده شادمانی، اطلاعات بیشتری به ما می‌دهد. دانشجویانی که اظهار کرده‌اند شادمانی حسی - وهمی زیادی دارند، در مقایسه با دانشجویانی که اظهار داشته‌اند شادمانی وهمی - عقلی زیادی دارند، حدود شش درصد بیشترند.

جدول 2: توزیع درصد میزان انواع شادمانی پاسخگویان

سطح شادمانی	کم	متوسط	زیاد
شادمانی حسی - وهمی	15/3	67/6	17/1
شادمانی وهمی - عقلی	13/1	75/8	11/1
شادمانی کل	12/2	74/4	13/3

نتایج آزمون تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه پس‌رونده¹ حاکی از آن است که متغیرهای «دانشکده توانبخشی»، «بیشترین سال زندگی در روستا»، «بیشترین سال زندگی در شهرستان» و «دریافت مالی یک میلیون تا 1/5 میلیون تومان» از میان متغیرهای پیش‌بین، دارای قدرت پیش‌بینی معناداری برای شادمانی نوع

94 ♦ فرهنگ در دانشگاه اسلامی 34

حسی - وهمی‌اند. این تحلیل نشان داد که این چهار متغیر در مجموع، 52 درصد از واریانس متغیر وابسته را پیش‌بینی می‌کنند ($F=4/430$, $df=(6)$, $P<0/001$). جدول 4، نشانگر نتایج این تحلیل است.

جدول 3: نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی شادمانی نوع حسی - وهمی

P<	df	F	R2 ADJ	P<	T	Beta	نام متغیر وارد شده و معنادار
0/000	6	4/430	0/052	0/032	2/153	0/110	دانشکده توان‌بخشی
				0/001	-3/245	-0/177	گذرانندن بیشترین زندگی در روستا
				0/001	-3/259	-0/229	گذرانندن بیشترین زندگی در شهرستان
				0/007	2/695	0/136	دریافت مالی یک تا 1/5 میلیون تومان

نتایج آزمون تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه پس‌رونده حاکی از آن است که متغیرهای «دانشکده پرستاری، گذرانندن بیشتر زندگی در روستا، طبقه متوسط، طبقه بالا و درآمد خانواده زیر یک میلیون تومان» از میان متغیرهای پیش‌بین، دارای قدرت پیش‌بینی معناداری برای شادمانی نوع وهمی - عقلی‌اند. این تحلیل نشان داد که این چهار متغیر در مجموع 79 درصد از واریانس متغیر وابسته را پیش‌بینی می‌کنند ($P<0/001$ ، $F=5/016$, $df=(8)$). جدول 4 نشانگر نتایج این تحلیل است.

جدول 4: نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی شادمانی نوع وهمی - عقلی

P<	df	F	R ² ADJ	P<	T	Beta	نام متغیر وارد شده و معنادار
0/000	8	5/016	0/079	0/000	3/799	0/197	دانشکده پرستاری
				0/016	2/428	0/171	بیشترین سال در روستا
				0/001	-3/311	-0/180	طبقه متوسط
				0/026	-2/229	-0/128	طبقه بالا
				0/033	2/146	0/116	درآمد خانواده زیر 1 میلیون تومان

ه) بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر درصدد بود تا ابتدا مقیاسی بومی و مبتنی بر مبانی دین اسلام برای سنجش شادمانی ارائه کند و سپس همین مقیاس را در میان گروهی از جوانان، دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز به آزمون گذارد. ابتدا مبتنی بر نظریه استخراج شده از فلسفه اسلامی، دو نوع شادمانی حسی - وهمی و وهمی - عقلی تعریف شد. نتایج توصیفی برآمده از متغیرهای اجتماعی و جمعیت‌شناختی (متغیر مستقل) پژوهش، حاکی از این است که بیشتر دانشجویان مورد مطالعه مجردند. یافته‌های حاصل از سرشماری سال 95، حاکی از این است که میانگین سن در اولین ازدواج در میان دختران 23 سال و در میان پسران 27/4 سال است (مرکز آمار

جوانان و شادمانی: مطالعه رابطه تعیین‌کننده‌های اجتماعی - جمعیتی ... ♦ 95

ایران، 1396). از این رو، درصد بالای تجرد در میان دانشجویان دور از انتظار نبوده است. همچنین، به طور خاص تر باید گفت که دانشجویان نمونه مطالعه در سنین 22-18 قرار دارند و حدود 44/3 درصد از آنان در دانشکده‌های پزشکی و دندان‌پزشکی مشغول به تحصیل‌اند و طولانی بودن دوران تحصیل عامل مؤثر دیگری در کم بودن درصد دانشجویان متأهل است.

محققان در گام بعد، وضعیت تأهل دانشجویان را به تفکیک جنسیت بررسی کردند. نتایج نشان داد که نزدیک به 80 درصد دانشجویان متأهل، از گروه جنسی زنان‌اند. بیشترین درصد آنان، ساکن خوابگاه و از قومیت فارس‌اند، در مرکز استان به دنیا آمده و در مرکز استان بزرگ شده‌اند. از این چند یافته می‌توان نتیجه گرفت که احتمالاً درصد بالایی از دانشجویان ورودی دانشگاه علوم پزشکی شیراز در طول چهار سال اخیر، متولد مراکز سایر استانها هستند. همچنین نتایج حاکی از این است که بیشترین درصد پاسخگویان، خود را عضوی از طبقه بالای جامعه می‌دانند، سطح درآمدی خود را زیر 500 هزار تومان و خانواده‌یشان را بین دو تا چهار میلیون تومان گزارش کرده‌اند. در تبیین این سه نتیجه می‌توان گفت که تحقیقات کمی مبتنی بر خودگزارشی است و درک ذهنی پاسخگو از سؤال است که پاسخ را تعیین می‌کند. در یافته‌های اخیر نیز احساس طبقاتی پاسخگویان این است که از میان طبقات اجتماعی-اقتصادی جامعه، عضوی از طبقه بالا هستند؛ حال آنکه سطح درآمدی خود آنها و نیز خانواده‌هایشان در سطحی است که به لحاظ اقتصادی جزء طبقات بالای اقتصادی جامعه ایرانی قرار ندارد. این امر نشان از این دارد که دانشجویان در تعیین طبقه، بیشتر به طبقه از منظر اجتماعی و نه اقتصادی توجه داشته‌اند و علاوه بر این، احتمالاً رشته تحصیلی آنان نیز در درک ذهنی‌شان از سطح طبقاتی مؤثر بوده است.

سطح شادمانی حسی - وهمی و وهمی - عقلی بیشتر دانشجویان در سطح متوسط است. مبانی نظری این مطالعه بیان داشت که شادمانی حسی - وهمی در جایگاه سطحی تر و ظاهری تری قرار دارد و تعداد بیشتری از دانشجویان (17/1 درصد) این نوع شادمانی را در سطح زیاد تجربه کرده‌اند. اگر این نوع شادمانی را در یک طیف از کم به زیاد در نظر بگیریم، می‌توانیم بگوییم که به نسبتی که افراد به سر طیف زیاد نزدیک می‌شوند، در اثر عواملی که فردگرایی و سودجویی خودخواهانه بیشتری در آنها نمود دارد، شاد می‌شوند و از این رو، بالا بودن درصد این شادمانی در سطح زیاد نشان‌دهنده برخی مطلوبیتها مثل شوق پیروزی، احساس موفقیت، مشهور شدن، محبوب و مقبول دیگران واقع شدن، قدرت و مالکیت حداکثری در میان این قشر از دانشجویان و امری مهم و قابل توجه است. شادمانی وهمی - عقلی در سطح بالاتر و متعالی تری قرار دارد و تنها 11/1 درصد از دانشجویان این نوع شادمانی را در سطح زیاد دارند. در واقع؛ تنها 11 درصد از دانشجویان، شادمانی را در چیزهایی می‌بینند که منشأ درونی دارد؛ آنان توانسته‌اند تا حدی از سطح ظاهر امور عبور کنند و به نوعی در حال سیر به سوی خود فراروی و به دست آوردن دید جمعی‌اند و نتیجه همه این موارد آن است که منشأ شادمانی آنان عللی است که می‌تواند آرامش بیشتر را برای‌شان به ارمغان بیاورد.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان از این داشت که تحصیل در دانشکده توانبخشی با افزایش شادمانی حسی - وهمی و تحصیل در دانشکده پرستاری با افزایش شادمانی وهمی - عقلی ارتباط و همبستگی دارد. شاید یکی از دلایل این امر آن باشد که در سلسله مراتب نظام علوم پزشکی، پرستاران در موقعیتی قرار دارند که برخی واقعتهای مرتبط با مشکلات بیماران بیشتر درگیر می‌شوند و در عین حال، کمتر در موقعیت فخر فروشی نسبت به موقعیت خود برخوردارند (چون در کنار گروههایی چون پزشکان قرار گرفته‌اند). لذا همه این موارد منجر به این می‌شود که در همان دوران دانشجویی نیز شاهد این باشیم که این گروه از دانشجویان در مقایسه، شادمانی وهمی - عقلی بیشتری داشته باشند.

علاوه بر این، نتایج حاکی از این است که ارتباطی بین محل تولد و انواع شادمانی وجود ندارد؛ اما گذراندن بیشتر سالهای زندگی در روستا، شهرستان یا مرکز استان می‌تواند بر شادمانی اثرگذار باشد. در توضیح بیشتر باید گفت که هرچه سالهای زندگی برخی دانشجویان در روستا بیشتر باشد، از سویی شادمانی حسی - وهمی کمتر و از سوی دیگر، شادمانی وهمی - عقلی بیشتری نیز دارند. البته هرچه سالهای زندگی برخی دانشجویان در شهرستان بیشتر باشد، شادمانی حسی - وهمی کمتر دارند. چنانکه پیش از این اشاره شد شادمانی نوع حسی - وهمی، عمدتاً شادی‌هایی‌اند که منشأ بیرونی دارند و نگاهی که با توقف در ظاهر و سطح امور در نوسان است و اساس آن بر خودمحوری بنا نهاده شده و ظهورشان نیز همراه با هیجان است. این ویژگی‌ها در زندگی‌های مدرن شهری بیشتر دیده می‌شود. زیمل¹ یکی از جامعه‌شناسان مدرن در مقاله‌ای با عنوان «کلاشهر و زندگی ذهنی» اذعان می‌دارد که مردم در زندگی مدرن، با ایجاد تقسیم کار، فردیت خود را حفظ می‌کنند. به اعتقاد او، زندگی مدرن مراکز شهری بزرگ، ویژگی‌های خاصی را بر افراد تحمیل می‌کنند. در این شرایط، ایجاد پیوندهای عاطفی عمیق با دیگران در سطحی ناخودآگاه امکان‌پذیر است. به‌علاوه، شهرنشین‌ها اگرچه از نظر فیزیکی به دیگران نزدیک‌اند، اما از نظر روان‌شناختی از دیگران جدا و مستقل‌اند و این امر، تنهایی انسان را بیشتر می‌کند (کرایب، 1392: 286). طبیعتاً در چنین شرایطی، بیشتر شادمانی‌های نوع حسی - وهمی تحقق و فعلیت می‌یابند. اسدی (1394) نیز در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیده است که دنیاخواهی و لذتخواهی ارتباطی منفی با شادمانی دارند. شرایط زندگی روستایی و روحیات بلندمنشانه روستاییان معمولاً به گونه‌ای است که بیشتر از کسانی که در کلاشهرها بزرگ شده‌اند، می‌توانند از سطح ظاهر امور عبور کنند و از این رو، شادمان شدن با کسب شهرت، قدرت و مواردی از این قبیل از نظر آنان کمتر معنا دارد.

دیگر نتیجه تحلیل رگرسیون چندگانه نشان‌دهنده این است که هرچه دانشجویان بیشتر احساس طبقاتی متوسط یا بالا دارند، شادمانی وهمی - عقلی آنها کمتر می‌شود. در توضیح این نتیجه باید اشاره کرد که

1. Simmel

97 ♦ جوانان و شادمانی: مطالعه رابطه تعیین‌کننده‌های اجتماعی - جمعیتی ...

نتایج توصیفی این مطالعه نشان می‌دهد که بیشترین درصد دانشجویان مورد مطالعه (48 درصد)، خود را عضوی از طبقه بالا می‌دانند و سایر افراد (40/9 درصد)، خود را عضوی از طبقه متوسط می‌دانند و طبقه پایین، درصد ناچیزی را به خود اختصاص داده است. مبانی نظری ما نشان می‌داد که شادمانی نوع وهمی - عقلی، نوعی ثبات و آرامش وطمأنینه را با خود به همراه دارد. افراد عضو طبقه متوسط جامعه یا آنان که حداقل احساس می‌کنند عضوی از این طبقه‌اند، تزلزل بیشتر و استرس‌های بیشتری را در ارتباط با وضعیت معیشتی خود احساس می‌کنند. دلیل این امر آن است که طبقات متوسط جامعه در سطحی از رفاه قرار دارند که می‌توانند خود را به طبقات بالاتر جامعه نزدیک‌تر بدانند و بیشتر تلاش کنند تا به آنها برسند و همین امر منجر به تشویش بیشتر آنان می‌شود. به نظر می‌رسد با افزایش سطح طبقاتی، همزمان شادمانی‌های دانشجویان ارتقا و تعالی نمی‌یابد، تا جایی که شاهد هستیم گروهی از دانشجویان که درآمد خانواده خود را در پایین‌ترین سطح (زیر یک میلیون تومان) گزارش کرده‌اند، شادمانی‌های وهمی - عقلی بیشتری در مقایسه با سایر گروه‌های درآمدی دارند. مرور سایر مطالعات نشان می‌دهد که برخی از آنها (اکبرزاده و همکاران، 1392) رابطه مثبت بین درآمد و شادمانی را نشان می‌دهند؛ اما این نتیجه را نمی‌توان الزاماً در راستای نتیجه مطالعه حاضر دانست؛ زیرا در این مطالعه به طور خاص، شادمانی به گونه جدیدی تعریف شده است و به طور طبیعی در تفسیر متغیرهای مستقل با شادمانی نیز تبیین‌های جدیدی می‌توان ارائه داد.

برخی متغیرهای مستقل این تحقیق مثل جنسیت، وضعیت تأهل، قومیت و محل سکونت، یا اصلاً وارد مدل رگرسیونی نشدند یا اینکه با وجود وارد شدن در مدل، همبستگی معناداری را نشان نمی‌دادند. مطابق مبانی نظری این تحقیق، به نظر می‌رسد همبستگی نداشتن جنسیت و قومیت قابل تبیین باشد؛ زیرا دستیابی به شادمانی و سطوح آن متناسب و متناظر با سطوح نفس انسان و قوای آن است و جنسیت و قومیت به عنوان متغیرهایی انتسابی‌اند که بر این امر اثرگذار نیستند. اما متغیر وضعیت تأهل گرچه به نظر می‌رسد بتواند بر این امر اثرگذار باشد، ولی با توجه به اینکه تنها حدود 13 درصد از نمونه مطالعه متأهل‌اند، طبیعی است که این متغیر نتواند قدرت پیش‌بینی‌کنندگی در مدل رگرسیونی داشته باشد.

پیشنهادها

- مطالعات بعدی، دو نوع شادمانی ارائه‌شده در این مطالعه را بررسی کنند و مبتنی بر این مقیاس، پژوهش‌های دیگری روی سایر جوامع آماری انجام شود تا این مقیاس موضوع بحث و نقد سایر محققان نیز قرار گیرد.

- مطالعاتی به صورت کیفی، انجام و طی آن، درک ذهنی پاسخگویان از مفهوم شادمانی استخراج

شود.

98 ♦ فرهنگ در دانشگاه اسلامی 34

- مطالعات دیگری در سطح دانشگاه علوم پزشکی شیراز انجام شود تا بتوان از زوایای دیگری نیز به بررسی شادمانی دانشجویان پرداخت؛ تحقیقاتی با روش مصاحبه، تحلیل محتوای متون نشریات فرهنگی و مطالعه موردی برخی فعالیتهای دانشجویی.

- با توجه به تفاوت نوع و میزان شادمانی در میان دانشجویان دانشکده‌های مختلف، مطالعات موردی و مقایسه‌ای روی دانشجویان دانشکده‌های مختلف دانشگاههای علوم پزشکی کشور انجام شود.

منابع

- آل یاسین، میترا (1380). «شادی و نشاط در محیط مدرسه». تربیت، ش 1.
- آمدی، عبدالواحد (1429 ق). غررالحکم و دررالکلم. تحقیق سیدمهدی رجایی. قم: دارالکتاب الاسلامی.
- اسدی، مسعود؛ بهروز براتی مقدم و مهسا نقوی کلجاهی (1394). «رابطه ابعاد سبک زندگی اسلامی و شادکامی در دانشجویان دانشگاه خوارزمی». اسلام و سلامت (دانشگاه علوم پزشکی بابل)، دوره دوم، ش 1: 33-38.
- اکبرزاده، فاطمه؛ حمید دهقانی و غلامرضا خوشفر (1392). «بررسی تأثیر سه نوع سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بر شادی جوانان». جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و چهارم، ش 49: 67-88.
- امام خمینی، سید روح‌الله (1385). صحیفه امام، ج 8. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- پارسانی، حمید (1380). «دین، خاستگاه شادی‌های پایدار». مطالعات راهبردی زنان، ش 14: 60-48.
- حسن‌زاده آملی، حسن (1394). دروس شرح اشارات و تنبیهات (نمط هشتم: البهجه و السعاده). قم: آیت اشراق.
- حیدرزادگان، علیرضا و فاطمه مشهدی عباسی (1390). «رابطه شادی و نشاط با موفقیت تحصیلی دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان». فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال اول، ش 1: 69-83.
- خنیفر، حسین؛ حامد بردبار و فریبا فروغی (1391). «بررسی رابطه بین سبک هویتی دانشجویان با شادی و ارائه راهکارهای عملی برای ارتقای شادی دانشجویان». فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال دوم، ش 1: 23-50.
- ریو، جان مارشال (1367). انگیزش و هیجان. ترجمه یحیی سید محمدی. تهران: ویرایش.
- زارعی، حسن و صدیقه بحیرایی (1391). «بررسی تأثیر شخصیت بر شادی در میان دانشجویان». فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال دوم، ش 1: 22-3.
- شریف، مرتضی (1405 ق). رسائل الشریف المرتضی، ج 2. قم: دارالقرآن کریم.
- شوتر، سوزان پولیس (1380). زبان شادمانی. ترجمه لیلی معانی. شیراز: کوشامهر.
- صراف، وحید ساری؛ پروانه علوی نامور و سیدداوود حسینی نسب (1381). «بررسی رابطه شادی با شخصیت در دانشجویان دختر ورزشکار و غیرورزشکار دانشگاه تبریز». پژوهش در علوم ورزشی، ش 1: 95-101.
- عابدی، احمد؛ علیرضا شواخی و مریم تاجی (1387). «رابطه بین ابعاد دینداری با شادی دانش‌آموزان دختر دوره متوسطه شهر اصفهان». مطالعات اسلام و روان‌شناسی، سال اول، ش 2: 45-58.
- کرایب، یان (1392). نظریه اجتماعی کلاسیک. ترجمه شهناز مسمی پرست. تهران: آگه، ج هفتم.
- کرمی نوری، رضا؛ آذرخش مگری، محمد محمدی‌فر و اسماعیل یزدانی (1381). «مطالعه عوامل مؤثر بر احساس شادی و بهزیستی در دانشجویان دانشگاه تهران». روان‌شناسی و علوم تربیتی، سال سی و دوم، ش 1: 3-41.
- کهولت، نعیمه و بهرام جوکار (1390). «ارتباط مؤلفه‌های هیجانی و شناختی شادی با موفقیت تحصیلی». فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال اول، ش 1: 14-3.
- لقمانی، احمد (1380). تگاهی نو در آیین معارف به‌خنده، شوخی، شادمانی. قم: سابقون.

- مرکز آمار ایران (1396). اخذ شده از: <https://www.amar.org.ir>
- مطهری، مرتضی (1376). فلسفه ابن سینا (1). تهران: صدرا.
- ملاصدرا، صدرالدین محمد شیرازی (1383). *الحکمه المتعالیه فی الاسفار العقلیه*. تهران: بنیاد حکمت صدرا.
- موسوی، میرطاهر؛ حسن رفیعی و داوود قاسم‌زاده (1394). «بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و شادی در بین شهروندان شهر تهران در سال 1390». *آموزش و ارزشیابی*، سال هشتم، ش 30: 78-98.
- Abedi, Ahmad; Alireza Shavakhi & Maryam Taji (2008). "A Study of Relationship between Religiousness Aspects and Happiness of Students of Isfahan Girls' High Schools". *Studies in Islam and Psychology*, 2(2): 45-58.
- Akbarzadeh, Fatemeh; Hamid Dehghani, Gholamreza Khoshfar & Heydar Janalizadeh (2013). "The Impact of Three Types of Economic, Cultural and Social Capitals on Youth's Happiness". *Journal of Applied Sociology*, 24(2): 67-88.
- Aleyasin, Mitra (2001). "Happiness in school". *Tarbiat*, N. 1.
- Amedi, Abdolvahed (2007). *Ghorarolhrkam va Dorarolkalem*. Sayed Mahdi Rajaei. Ghom: DarolkotobeEslami.
- Asadi, Masoud; Behrouz Barati Moghadam & Mahsa Naghavikoljahi (2015). "The Relationship Between Dimensions of Islamic Lifestyle and Happiness among University Students". *IHJ*, 2(1): 33-38.
- Bălăţescu, Sergiu & Klára Kovács (2012). "Sport Participation and Subjective Well-being among University Students in the Hungarian-Romanian-Ukrainian Cross-border Area". In: Gabriella Pusztai, Adrian Hatos, Tímea Ceglédi (Eds.). *Third Mission of Higher Education in a Cross-Border Region*, Center for Higher Education Research and Development - Hungary, University of Debrecen. (P. 134-148)
- Craib, Ian (2013). *Classical Social Theory*. Translated by: Shahnaz Masmi Parast. 7th Edition, Tehran: Agah Publishing.
- Datta, Arun (2018). "Chemical Basis of Happiness: A Discussion". *European Journal of Social Sciences Studies*. Vol. 3: 75-80.
- Downward, Paul & Simona Rasciute (2011). "Does Sport Make You Happy? An Analysis of the Well-being Derived from Sports Participation". *International Review of Applied Economics*, Vol. 25: 331-348.
- Elwick, Alex & Sara Cannizzaro (2017). "Happiness in Higher Education". *Higher Education Quarterly*, Vol. 71: 204-219.
- Francis, Leslie; Hans Ziebertz & Christopher Lewis (2003). "The Relationship between Religion and Happiness among German Students". *Pastoral Psychology*, Vol. 51, No. 4: 273-281.
- Francis, Leslie; Zeyir Ok & Mandy Robbins (2016). "Religion and Happiness: a Study among University Student in Turkey". *Journal of Religion and Health*, Vol. 56: 1335-1347.
- Hasanzade Amoli, Hasan (2015). *Dorouse Sharhe Esharat va Tanbihat (Namate Hashtom: Albehjat va Saadat)*. Ayate Eshragh.

- Heidazadegan, Alireza & Fateme Mashhadi Abbasi (2011). "The Relationship Between Happiness and Student's Academic Achievement in Sistan and Baluchistan University". *Culture in the Islamic University*, 1(1): 69-83.
- Imam Khomeini, S.R. (2006). *Sahife Imam*, Vol 8. Tehran: Institute of Organizing and Publishing Imam Khomeini's Works.
- Iran Statistics Center (2017). Retrieved from: <https://www.amar.org.ir/>
- Jongbloed, Janine (2018). "Higher Education for Happiness? Investigating the Impact of Education on the Hedonic and Eudaimonic Well-being of Europeans". *European Educational Research Journal*, Vol. 24: 733-754.
- Karami Noori, Reza; Azarakhsh Makri, Mohammad Mohammadifar, Ismaili Yazdani (2002). "The Study of the Factors Affecting Happiness and Well-being among Eshran University Students". *Journal of Psychology & Education*, 32(1): 3-41.
- Khanifar, Hosein; Hamed Bordbar & Fariba Foroughi ghomi (2012). "Relation Between Student's Identity Style and Happiness and How to Develop Happiness Among Students (Case Study: Ghom Campus Students of Tehran University)". *Culture in the Islamic University*, 2(2): 23-50.
- Kohoolat, Naeime; Bahram Jokar (2012). "The Relationship Between Affective and Cognitive Components of Happiness, and Academic Success". *Culture in the Islamic University*, 1(1): 3-14.
- Lawrence, Elizabeth; Richard G. Rogers, Anna Zajacova & Tim Wadsworth (2018). "Marital Happiness, Marital Status, Health, and Longevity". *Journal of Happiness Studies*. Vol. 20: 1539-1561.
- Loghmani, Ahmad (2001). *A New Look at the Mirror of Religion to Laughter, Joking, Happiness*. Qum: Sabeghoon.
- Malekian, Ali; Shokoufeh Mohammadi Biabri, Jamal Fattahi & Ali Safari (2015). "The Comparison of Athlete and Non-Athlete Students Happiness of Kermanshah City". *Journal of Management Sciences*, Vol. 1(1): 11-15.
- Molla Sadra, Šadr ad-Dīn Muḥammad Shirāzi (2004). *Hekmat Muta'aliyyah fe Asfar Aghlie*, Tehran: Bonyad Hekmat Sadra.
- Motahari, Morteza (1997). *Philosophy of Ebne Sina (1)*. Tehran: Sadra.
- Mousavi, Mir Taher; Hassan Rafiei & Davoud Ghasemzadeh (2015). "A Study of the Relationship between Bonding Social Capital and Happiness among the citizens of Tehran (2011)". *Journal of Instruction and Evaluation*, 8(30): 87-98.
- Navaitis, Gediminas; Gintaras Labutis; Brigita Kairienė (2016). "The Marital Status and the Happiness". In: *Proceedings of the International Scientific Conference*, Vol. I, May 27th-28th, (p. 458-468).
- Parsania, Hamid (2001). "Religion as the Source of Lasting Happiness's", *Women's Strategic Studies*, N. 14: 48-60.

- Pollock, Noah C.; Amy Noser; E. Holden, J. Christopher & Virgil Zeigler-Hill (2016). "Do Orientations to Happiness Mediate the Associations Between Personality Traits and Subjective Well-Being?". *Journal of Happiness Studies*, Vol. 17, Issue 2: 713-729.
- Pourmirza, Reza; Arash Ziapour & Neda Kian Pour (2017). "A Study between Lifestyle and Happiness of Students at Kermanshah University of Medical Science Over 2015-2016". *Tropical Medicine and Public Health* 2017, Vol. 10: 1004-1009.
- Reeve, John Marshall (1988). *Understanding Motivation and Emotion*. Translated by: Yahya Seyed Mohammadi. Tehran: Edition Pub.
- Sander, William (2017). "Religion, Religiosity, and Happiness". *Review of Religious Research*, 59(2): 251-262.
- Saraf, Vahid Sari; Parvane Alavitabar, & Seyed Davood Hoseininasab (2002). "A Survey on the Relationship between Happiness and Personality in Female Athlete and Non-Athlete Students of Tabriz University". *Research on Sports Science*, No 1: 95-101.
- Schutz, Susan Polis (2001). *The Language of Happiness*. Translated by: Leili Maani. Shiraz: Kooshamehr.
- Seligman, M.E.P. (2012). *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being*. Simon and Schuster.
- Seligman, Martin E.P. (1999). "The President's Address". *American Psychologist*, 54: 559-562.
- Seligman, Martin E.P. (2004). *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize your Potential for Lasting Fulfillment*. New York: Atria.
- Seligman, Martin E.P.; T.A. Steen, N. Park & C. Peterson (2005). "Positive Psychology Progress: Empirical Validation of Interventions". *American Psychologist*, 60(5): 410.
- Serajzadeh, Seyed Hosein; Maryam Jame Shoorani, Farshad Mohammadi (2015). "Religion and Happiness: a Study on the Relationship between Religiosity and Happiness in a Sample of University Student". *Journal of Social Sciences*, Vol. 13: 7-11.
- Sharif, Morteza (1983). *Rasael Sharif Morteza*. Qum: Darolghorane karim.
- Sholeh, Achmad (2017). "The Relationship among Hedonistic Lifestyle, Life Satisfaction, and Happiness on College Students". *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 7: 604-607.
- Yaprak Kemaloglu, Pinar; Mehmet Güçlü, Tebessüm Ayyıldız Durhan (2018). "The Happiness, Hardiness, and Humor Styles of Students with a Bachelor's Degree in Sport Sciences". *Behavioral Sciences*, 8: 1-21.
- Zarei, Hasan & Sedighe Boheiraei (2012). "The Effect of Personality on Happiness Among Students". *Culture in the Islamic University*, 2(2): 3-22.

